

Semblança d'en Pere Folch Mateu

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXXI/1

Esperança Castell
Jordi Sala
Barcelona

Parlar d'en Pere Folch Mateu (1919-2013) és fer-ho d'un home savi que estimava Catalunya i que va viure amb un compromís constant amb la llengua, la cultura i la ciutadania del seu País, a les quals va servir des de la seva passió per la psicoanàlisi. En Pere Folch, va viure i treballar amb fidelitat a l'esperit psicoanalític, amb una actitud d'aprenentatge constant.

Era un home generós, treballador incansable, d'una gran intel·ligència i sentit de l'humor, a qui no agradaven els homenatges, tractant sempre de desencoratjar aquells que tenien la pensada de voler-li'n fer. Es va casar amb la Sra. Terttu Eskelinen, eminent psicoanalista finlandesa amb gran projecció europea, amb qui van tenir dues filles. Si ella parla català, ell parlava finès, afegint aquest idioma al coneixement de l'anglès, el francès, l'alemany, el castellà i el català. Va morir a casa, envoltat dels seus, la matinada de l'onze de desembre del passat 2013, després d'una vida plena i intensa. Era totalment conscient d'un temps afegit d'ençà que, durant l'estiu, havien debutat els primers símptomes de la malaltia que el va dur a la mort. Com assenyala Josep Oriol Esteve en una ressenya que publica *Temas de Psicoanàlisis* (2014) en ocasió de la seva mort, "Va tenir el temps i l'art per anar-se'n d'aquest món sense "despedir-se a la francesa", com ell deia amb el seu habitual sentit de l'humor".

Amb la seva desaparició, la psicoanàlisi peninsular ha perdut un dels seus representants més il·lustres. Pioner en la introducció de la Psicoanàlisi a l'Estat, va fer importants aportacions científiques, formatives i tècniques

àmpliament conegudes. A la Societat Espanyola de Psicoanàlisi (SEP) on ell va ser membre didàctic, hem perdut un mestre de mestres, i un gran company. El poble català també ha quedat orfe d'un dels seus "Personatges".

L'any 1978, Montserrat Roig va fer unes entrevistes televisades per TVE a diferents "Personatges" clau del país i, entre molts altres insignes catalans - científics, escultors, poetes, músics, pintors, polítics...- també va anar a cercar a en Pere Folch, que deuria tenir 59 anys. Eren unes entrevistes per plantar cara a l'aïllament i a l'oblit a què havia estat conduït el País, que després van ser recollides en dos llibres titulats "Personatges" (Editorial Pòrtic). Quan avui es llegeix aquella entrevista, sorprèn la vigència del pensament psicoanalític i social que el Dr. Pere Folch Mateu hi exposava. Passat el temps podem dir com en Raimon: "T'he conegut sempre igual, com ara".

A continuació farem un breu resum del recorregut biogràfic que el lector pot trobar ampliat en una valuosa entrevista, al núm 1 de l'etapa digital de la Revista *Temas de Psicoanàlisis*. S'hi detalla també la importància de les seves contribucions al món psicoanalític.

En Pere Folch Mateu pertanyia a una família senzilla procedent del camp de Tarragona, que vivia a l'Eixample barcelonès on la seva germana i ell van néixer. Explicava que les coses que havia fet, les vivia com un efecte de l'estímul continuat dels seus pares que tot i que vivien modestament, eren plens d'ideals socials i culturals. Van promoure que llegís literatura i van desvetllar en els fills l'interès per la música i el teatre. Els interessos artístics el van acompanyar tota la vida. Durant la seva joventut va participar amb entusiasme en l'embranchida catalanista i cultural de l'època. Va veure com se li obria el món quan va poder estudiar batxillerat a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, d'inspiració llibertària i d'esperit obert als corrents més variats del pensament que la República animava. Molt aviat va voler estudiar Medicina, però tot es va interrompre quan la Guerra Civil Espanyola va esclatar i significà un cop de maça brutal a tota una societat i a tot un ordre cultural. Aquell any 1936 en Pere Folch va haver d'afrontar la mort de la germana i la guerra, que van suposar molt de dolor i també un tall en les seves aspiracions. Tenia 20 anys quan va acabar. Va ser oficial de l'exèrcit de la República en el cos de Sanitat i ferit dues vegades en el front.

D'aquest període sorgeix un Pere Folch amb voluntat de reconstruir la seva història. L'orientació professional la tenia decidida des de molt abans. Ja en el front havia llegit diverses obres de Freud. Va estudiar Medicina a la Universitat de Barcelona i va haver de suportar la pitjor universitat possible ja que la majoria dels catedràtics estaven exiliats. Deixem que ell la descriu en l'entrevista televisiva citada de la sèrie "Personatges" (1978): "*Vaig tenir la dissort de viure la pitjor Universitat Espanyola des del 1939 fins al 1945 ... era una universitat triomfalista que imposava credos rígids i la Universitat s'aguantava per una censura molt rígida*". La periodista preguntava per la presència de la psicoanàlisi en la universitat i ell responia: "*Davant d'aquest*

ofegament de la pròpia identitat individual i col·lectiva, era impossible que la psicoanàlisi fructifiqués”.

En Pere Folch es va sentir a gust treballant amb clínics com el Dr. Agustí Pedro i Pons. I posteriorment el Dr. Santiago Montserrat Esteve el va iniciar en la clínica psiquiàtrica. Quan va poder va obtenir una beca de l'Institut Francès per passar un any a París, lluny del món estancat i ranci de la Barcelona dels anys 40. A França un dels professors clau va ser el Dr. Henri Ey. Amb ell va aprendre el que avui s'anomena Psiquiatria dinàmica. En Pere Folch considera que va ser l'activitat més profitosa de la seva estada a París, que també li va suposar el primer contacte amb la Societat Psicoanalítica parisenca. Allà va conèixer artistes exiliats i amics com Palau i Fabre, que el va introduir en els cercles literaris i teatrals del París de l'època.

L'any 1950 va assistir al Congrés de Psiquiatria organitzat a París pel Dr. Henry Ey. Hi va anar amb la Dra. Júlia Coromines, el Dr. Pere Bofill i el Dr. Joan Obiols. Aquest viatge reforçà l'entesa que, juntament amb el portuguès Dr. Pedro Luzes fructificaria més tard en la fundació de la Societat Luso-Espanyola de Psicoanàlisi. El bon vincle amb la Societat de París, afavorit per René Diatkine i per Pierre Marty, va facilitar el reconeixement d'aquests analistes com un grup d'estudi i posteriorment com a Societat reconeguda per la *International Psychoanalytical Association* (IPA). En aquell moment la Societat de París va actuar com a grup de suport a aquest grup d'analistes ibèrics davant de la IPA.

Després de les anàlisis personals i de l'anar i venir de França, Suïssa i Londres, ciutat on va conèixer i tractar Esther Bick, Herbert Rosenfeld, Hanna Segal i Betty Joseph, es va establir a Barcelona amb més regularitat col·laborant en el desenvolupament de la SEP. No en va ser mai president i sols una vegada va ser director de l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona. El motivava més submergir-se en una intensa etapa de pràctica clínica, d'estudi constant i de recerca treballant els lligams interdisciplinaris de la comprensió psicoanalítica, tant en l'elaboració teòrica dels coneixements científics com en l'aplicació clínica, per tal d'alleujar el patiment mental i fomentar la llibertat dels éssers humans.

En Pere Folch Mateu coneixia la importància de les publicacions científiques. Amb la Dra. Coromines va fundar la Revista Catalana de Psicoanàlisi, que s'ha publicat sense interrupció durant ja més de 30 anys. En l'entrevista de *Temas*, ell mateix agraeix la col·laboració del Dr. Salvador Adroer i de la Dra. Joana Tous en la primera època de la seva posada en marxa.

Així mateix va ser impulsor i director de les Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia, publicades a l'inici per l'editorial Espaxs l'any 1989. La primera Monografia recollia les aportacions de Donald Meltzer, que va ser el seu analista a Londres, i de Marta Harris amb el títol de “El paper educatiu de la família”.

En l'entrevista a 'Personatges' que hem mencionat abans es mostra un Pere Folch molt interessat en la qüestió de les aplicacions de la psicoanàlisi, en el fet que el coneixement psicoanalític pugui ser aplicat *"de manera abreujada, més condensat. Totes les psicoteràpies breus (d'orientació psicodinàmica) són formes de concepció psicoanalítica. Però això encara no existeix (en el nostre sistema públic)"*. I en aquest punt és just reconèixer la insistència pionera del Dr. Folch i altres companys de l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona, que van posar en marxa un programa de formació i supervisió del treball clínic que va beneficiar un nombrós grup de professionals psiquiatres i psicòlegs clínics. Encara avui, en molts serveis públics d'atenció a la salut mental, aquella llavor segueix fructificant en centres d'assistència pública a infants, joves i adults, que treballen psicoanalíticament inspirats.

Ell mateix explica com va tenir lloc aquest començament: *"Vaig treballar amb la Dra. Coromines en la difusió de la psicoanàlisi en consultes ambulatories de diferents hospitals de Barcelona. Gràcies a les seves bones relacions amb la direcció de l'Obra Social de La Caixa, vam obtenir una dotació econòmica per organitzar un ensenyament de les bases de la psicoteràpia psicoanalítica en els ambulatoris dels Serveis de Salut Mental més importants de la ciutat. Aquesta organització va ser coneguda amb les sigles PPIP (Psicoteràpia Psicoanalítica en la Institució Pública). La seva tasca va ser pionera en aquest branca de psicoanàlisi aplicada, duta a terme amb entusiasme per 9 o 10 professionals de l'Institut de Psicoanàlisi de Barcelona al començament dels 80"*.

Amb l'embranchada decidida del Dr. Folch i d'altres psicoanalistes es va fundar més tard el CEPP (Centre d'Estudis de Psicoteràpia Psicoanalítica). Aquesta vegada es tractava de formar psicoterapeutes d'orientació psicoanalítica.

De molts és coneguda la col·laboració entusiasta del Dr. Folch en el programa de prevenció de la Psicosi i d'Atenció als primers brots, dirigit pel Dr. Jorge Tizón i en el qual també col·laborava el Dr. Jaume Aguilar.

Actiu i activista inspirador fins als darrers temps de la seva vida, encara podem trobar publicats a la Revista Catalana de Psicoanàlisi, volum XXIX/2 del 2012 i volum XXX/1 del 2013 sengles articles dedicats a l'assistència als vells, darrera cosa en què estava treballant quan ens va deixar. Havia redactat el projecte d'investigació sobre l'assistència psicològica a la tercera edat. Es tracta, segons ell mateix explica en aquests articles, d'ajudar el subjecte a assumir la involució que significa envellir. És una iniciativa també liderada pel Dr. Josep O. Esteve i pel Dr. Lluís Isern, que continuen treballant en el Projecte, en col·laboració amb l'Associació Catalana de Psicoteràpia Psicoanalítica i la Fundació Sant Pere Claver.

De vegades volem creure que el buit deixat per la persona que estimàvem es pot omplir amb el record de la seva vida exemplar. Però el record no ens

torna la persona. I amb els anys hom sospita que no n'hi ha prou amb el record. En Pere Folch va ser un lluitador infatigable i convençut, apassionat per múltiples causes. La seva pèrdua, per natural que fos, ens colpeix profundament. Els tres primers versos d'una tanka del seu estimat poeta, Carles Riba, podrien definir un tret característic del seu recorregut vital: la lluita esperançada i constant.

*Sempre darrera
els ocells invisibles
de l'esperança.
Fins on ha anat aquesta
vegada que no torna?*

Anava darrera l'esperança, convençut, i hi anava davant, promovent-la en els altres i entusiasmant-los, entusiasmant-nos a continuar-la. Els dos darrers versos ens deixen amb el misteri de la seva desaparició. On l'hauem d'anar a trobar, ara? Com s'esqueia a la seva ment oberta, es va interessar en els darrers anys per qüestions d'espiritualitat i transcendència, participant en seminaris sobre experiència religiosa organitzats per la Fundació Vidal i Barraquer i traduint llibres sobre psicoanàlisi i religió.

Aquest home extraordinari, intel·ligent i savi, mestre excepcional que sabia estimular el desig d'aprendre i obrir-se a nous horitzons, així com amic cordial i ple d'humor perspicax, era sempre extremadament respectuós amb la individualitat de l'altre. Hom tenia la impressió, amb ell, de ser escoltat atentament en el punt on un estava i de rebre, com si res, respostes que, no sabent ben bé com, empenyien a anar més enllà, un contacte que, de vegades discretament, de vegades apassionadament, animava a entendre més, a fer-se preguntes, a explorar terrenys nous en la relació amistosa i en la relació docent de mestre a alumne. De l'entusiasme i la generositat semblava haver-ne fet la seva divisa vital.

No, no sembla que n'hi hagi d'haver prou amb mantenir-lo viu en el record. El seu testimoni ens compromet a continuar el seu llegat en el dia a dia, i a fer-ho inspirats per l'esperit que l'animava: oberts, fins *exaltats pel nou* i respectuosos, *enamorats del vell*, com diria el mateix J.V. Foix.

Creiem que la vida del Dr. Folch va ser una vida de compromís trenat indissolublement entre la identitat personal, la psicoanalítica i la del compromís amb la col·lectivitat. Ens dol la seva desaparició però, de fet, sentim que no se n'ha anat gaire lluny de nosaltres.

